

ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ІСНУВАННЯ ОСВІДУВАННЯ ЯК ОКРЕМОЇ СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ДІЇ

Рябцев І.В., здобувач ступеня вищої освіти магістр ННІ №1 НАВС.

Моргун Н.С., завідувач кафедри досудового розслідування ННІ № 1 НАВС, кандидат юридичних наук.

Термін “освідування” в юридичній літературі вживається досить давно. Однак до цього часу тривають дискусії щодо процесуальної сутності цієї слідчої дії, її завдань і тактичних основ проведення. Значка кількість науковців приділи цьому питанню увагу, проте однієї спільної точки зору на це питання так і не знайдено.

Відповідно до ст. 241 Кримінального процесуального кодексу України, слідчий або прокурор здійснює освідування підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на його тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет (якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу). Освідування здійснюють на підставі постанови прокурора і за потреби залучають судово-медичного експерта або лікаря. Якщо процес супроводжується оголенням освідуваної особи, то його зобов’язана виконувати особа тієї ж статі, за винятком проведення процедури лікарем і за згодою самої особи. Таким чином, слідчий або прокурор не має права бути присутнім під час освідування особи іншої статі, коли це пов’язано з необхідністю оголошення. Перед початком згаданої процедури особі пред’являють постанову прокурора. Після цього їй пропонують добровільно пройти освідування, а в разі відмови – процедуру проводять примусово. Освідування не допускає дій, які принижують честь і гідність особи або є небезпечними для її здоров’я. В разі необхідності за допомогою фотографування, відеозапису чи інших технічних засобів фіксують наявність або відсутність на тілі особи, яка підлягає цій процесуальній дії, слідів кримінального правопорушення чи особливих прикмет. Зображення, демонстрація яких може бути образливою для освідуваної

особи, зберігають в опечатаному вигляді та надають виключно суду під час судового розгляду. Про проведення освідування обов'язково складають протокол згідно з вимогами КПК України. Особі, освідування якої проводили примусово, надають копію протоколу [1].

Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 року передбачав два види освідування: слідче та судово-медичне, які відрізнялись завданнями, суб'єктами, які їх проводили та документами, які складались за результатами процесуальної дії, то в чинному КПК України відсутнє таке чітке розмежування. Проте в коментарії до статті 241 нового КПК України вказується, що освідування як слідчу (розшукову) дію необхідно відрізнити від освідування судово-медичного. Для провадження слідчого освідування не вимагається спеціальних медичних пізнань. При провадженні ж судово-медичного освідування необхідні спеціальні знання в галузі медицини, оскільки вирішенню підлягають спеціальні питання. У свою чергу, судово-медичне освідування не слід ототожнювати із судово-медичною експертизою, яка призначається і проводиться у порядку, передбаченому ст. 242 КПК України, результати якої оформляються висновком експерта

Разом з тим, із викладеного не до кінця зрозумілим є місце, яке займає судово-медичне освідування серед процесуальних дій. В літературі існує дві точки зору щодо віднесення судово-медичного освідування до слідчих (розшукових) дій. Прихильники першої точки зору вказують, що таке освідування не може бути віднесено до слідчих (розшукових) дій, а проводиться в рамках СМЕ. Так, наприклад, С. А. Шейфер вважає, що воно не є самостійною слідчою дією і не може проводитися поза рамками судової експертизи, так як обстеження живих осіб шляхом медичного спостереження часто пов'язано з вирішенням складних завдань, які вимагають глибоких професійних пізнань [2, с. 24-25]. В. Г. Дрозд підтримує цю точку зору, зазначаючи, що, наприклад, визначення стану людини дещо виходить за межі освідування, оскільки потребує проведення відповідних ґрунтовних досліджень [3, с. 10]. Подібної позиції дотримуються Є. Д. Лук'янчиков, зазначаючи, що

визначення стану організму людини, зокрема сп'яніння, потребує використання спеціальних знань і має вирішуватися шляхом проведення СМЕ, а не освідуванням, адже остатнє не передбачає проведення будь-яких досліджень над людиною. Однак виділяють судово-медичне освідування як різновид освідування, яке проводиться судово-медичним експертом або лікарем для встановлення на тілі людини ушкоджень будь-якого походження [4, с. 125;]. Іншої точки зору дотримується А. Я. Дубинський, вказуючи, на необов'язковість проведення СМЕ для вирішення завдань меншої складності (визначення стану сп'яніння, виявлення зовнішніх змін організму людини тощо), які можуть бути встановлені без експертного дослідження [5, с. 91]. Враховуючи викладене, слід вважати більш правильною точку зору тих авторів, які вказують на необхідність проведення судово-медичного освідування лише в рамках СМЕ, а не як самостійної слідчої (розшукової) дії, адже в тому випадку, якщо в процесі освідування виникає потреба у застосуванні спеціальних знань в галузі медицини для виявлення слідів кримінального правопорушення, то достатнім буде залучення судово-медичного експерта чи лікаря (як при проведенні огляду місця події за наявності трупа), а не проведення самостійної слідчої (розшукової) дії – судово-медичного освідування. Тому вважається обґрунтованим положення чинного КПК України, яке передбачає можливість залучення під час освідування, у необхідних випадках, судово-медичного експерта або лікаря. Зі змісту статті можна зробити висновок, що такі випадки зумовлюються потребою у наявності спеціальних знань в галузі медицини для виявлення слідів злочину, якими можуть бути як тілесні ушкодження, сліди від операцій тощо, так і сліди біологічного походження, які залишились на тілі суб'єкта або зразки об'єктів біологічного походження, які необхідно відібрати у особи.

Таким чином, враховуючи викладене, можна зробити висновок, що судово-медичне освідування доцільно проводити лише в рамках судово-медичної експертизи, а не як самостійну слідчу (розшукову) дію. Судово-медичний експерт або лікар залучаються до проведення вказаної

слідчої (розшукової) дії лише як спеціалісти і самостійного письмового висновку за результатами дослідження не дають. Крім того результати освідчування (документація та біологічні об'єкти) можуть бути використані при призначенні та проведенні судових експертиз.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р.
2. Шейфер С. А. Следственные действия: Система и процессуальная форма / С. А. Шейфер. – М.: Юридическая литература, 1981. – 128 с.
3. Дрозд В. Г. Організаційні і тактичні аспекти розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / В. Г. Дрозд. – Київ, 2009. – 16 с.
4. Лук'янчиков Є. Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів: [монографія] / Є. Д. Лук'янчиков – К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. – 360 с.
5. Дубинский А. Я. Исполнение процессуальных решений следователя. Правовые и организационные проблемы / А. Я. Дубинский; Отв. ред. Г. И. Чангули. – К.: Наукова думка, 1984. – 182 с.